

Suradnja udomiteljske obitelji i vrtića na socio-emocionalnom razvoju djeteta s teškoćom socijalne integracije

Briški, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:821021>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-31**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**PETRA BRIŠKI
ZAVRŠNI RAD**

**SURADNJA UDOMITELJSKE OBITELJI I
VRTIĆA NA SOCIO-EMOCIONALNOM
RAZVOJU DJETETA S TEŠKOĆOM
SOCIJALNE INTEGRACIJE**

Zagreb, rujan 2017.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
PETRINJA**

PREDMET: INKLUZIVNA PEDAGOGIJA

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Petra Briški

Tema završnog rada: Suradnja udomiteljske obitelji i vrtića na socio-emocionalnom razvoju djeteta s teškoćom socijalne integracije

Mentor: doc. dr. sc. Jasna Kudek Mirošević

Zagreb, rujan 2017.

SADRŽAJ

Sažetak	4
Summary	5
1. UVOD.....	6
2. Teorijska razmatranja	7
2.1. Kratak osvrt na prošlost	8
2.2. Konvencija o pravima djeteta – udomiteljstvo - zamjenska zaštita.....	9
2.3. Hrvatsko nacionalno zakonodavstvo- Ustav Republike Hrvatske.....	10
2.4. Udomiteljstvo - alternativni oblik skrbi za djecu izvan vlastite obitelji	13
2.5. Deinstitutionalizacija - globalni pokret.....	14
2.6. Prednosti udomiteljskog oblika smještaja djece.....	15
2.7. Zašto udomiteljstvo?	15
2.8. Vizija udomiteljstva u skorijoj budućnosti	16
3. Istraživanje – analiza slučaja	18
3.1. Metode istraživanja – metoda analiza slučaja.....	19
3.2. Prikaz slučaja.....	19
3.2.1. Inicijalno stanje na početku praćenja	21
3.2.2. Privremena adaptacija djevojčice	22
3.2.3. Ulazak u udomiteljsku obitelj.....	23
3.2.4. Odnos prema članovima udomiteljske obitelji (uža i šira obitelj)	25
3.2.5. Zaštitnički odnos prema bratu	29
3.2.6. Povremeni susreti s biološkim roditeljima.....	30
3.2.7. Odnos prema vršnjacima u kolektivu.....	31
4. ZAKLJUČAK	33
Literatura	34

Sažetak

Srž ovoga rada je prikaz postupka tradicionalnog udomljavanja i adaptacije djevojčice na konkretnom primjeru. Opisan je njezin psihofizički razvoj kroz osamnaest mjeseci, njezin odnos prema udomiteljskoj obitelji, bratu, vršnjacima iz vrtičke skupine, kao i utjecaj susreta s biološkim roditeljima. Ovo istraživanje prikazuje utjecaj ustanova i okoline na pojedinca, njegov emocionalni, kognitivni, tjelesni i socijalni razvoj. Donešeno rješenje i mogućnosti udomljavanja djevojčice u skladu je najboljeg interesa za dijete. Širok je opseg institucija i stručnjaka koji utječu na prosocijalno ponašanje kod djece, a individualnost pojedinca imperativ je kojim se vode u procesu uspješne adaptacije. Uočavamo kako se udomiteljska skrb o djeci mjenjala kroz prošlost te u kojoj se mjeri sukladno tome vršio utjecaj na zakonodavstvo, institucije i civilno društvo. Pitanje kvalitetne skrbi o djetetu pojavilo se poprilično rano što se očituje u mnogobrojnim dokumentima koji se bave tom problematikom, a danas poprima globalne razmjere. Konvencija o pravima djeteta postala je temelj gotovo svih nacionalnih zakonodavstava i vrijednosna osnova za postupanje s djecom koja svojim sadržajem dokazuje važnost pravilnog razvoja i skrbi o djetetu kao najugroženijem članu populacije. Udomiteljstvo se temelji na određenim načelima definirana Zakonom o udomiteljstvu (Zakon o udomiteljstvu, članak 3., N, N 90/11, 78/12) kao što su obiteljsko okruženje, održavanje socijalnih veza, uključenosti korisnika i njegovom najboljem interesu. Podrška okoline, zajednice i stručnjaci imaju veliki utjecaj u socijalizaciji i razvoju pojedinca samim time odgojne ustanove osim socijalizacije kod djeteta razvijaju i osobnost. Više satno provođenje vremena u odgojnoj ustanovi ostavlja trag i u ovom radu, te postupno opisuje i prati socijalnu interakciju pojedinca i vršnjaka u kolektivu.

Ključne riječi: Udomiteljstvo, socijalizacija, ustanova, interakcija, pojedinac

Summary

The essence of this work is a presentation of a procedure of traditional fostering and adaptation of a little girl on the specific example. Her psychophysical development is described through the period of eighteen months, her relation toward her foster-family, brother, peers from kindergarten, such as the influence of the meeting with her biological parents. These research shows the influence of institutions and the surrounding on the individual, his/her emotional, cognitive, physical and social development. A solution and possibilities of fostering of a little girl is brought according the best interest of a child. The range of institutions and experts who influence prosocial behaviour with children is wide, and the individuality of an individual is the imperative which leads them through the process of successful adaptation. We recognize how foster care has changed throughout the history and according to what degree the influence has been performed on the legislation, institutions and civic society. The question about the quality care for a child appeared quite early, which can be seen in numerous documents which deal with such issues, and has been widespread today. The convention about the children rights has become the basis of almost every national legislation and valuable basis for treating children which with its contents proves the importance of proper development and care about the child as the most endangered member of population. Fostering is based on certain principles defined by the Law on Foster Care (Law on Foster Care, a. 3, N, N 90/11, 78/12) such are family surrounding, maintaining social connections, involvements of users and their best interests. The support of the surrounding, community and experts have big influence in socialization and development of individuals just by which educational institutions besides socialization develop personality with a child. Hours and hours spent in the institution leave mark even on this work, and gradually describe and follow social interaction of an individual and a peer in a group.

Key words: Fostering, socialization, institution, interaction, individual

1. UVOD

Suvremeni je čovjek danas više nego ikada životne prioritete podredio konzumerističkom načinu života. U toj životnoj utrci za imati više i bolje često negdje po strani ostaju temeljni postulati koji čine čovjeka čovjekom. Takvi odnosi svakako nisu posve prirodni, jer između ostalog gotovo isključuju ljubav prema bližnjemu i čovjekoljublje kao važan kriterij svoga postojanja, koji odgovaraju samoj definiciji humanosti.

Ipak, briga za čovjeka, dijete, pomoć čovjeku u potrebi utkana je u samu srž ljudskog postojanja i kao takva našla svoje mjesto i na univerzalnoj i nacionalnoj razini. To je ujedno i polazište ovoga rada i njegovo važno uporište. Ono seže od Konvencije o pravima djeteta, koje je 1989. g. usvojila Generalna skupština Ujedinjenih naroda, kao najšire prihvaćen sporazum na području međunarodnih ljudskih prava u povijesti, preko Ustava Republike Hrvatske na temelju kojeg je i proglašen Zakon o socijalnoj skrbi i Obiteljski zakon iz kojeg proistječe i trenutno važeći Zakon iz područja udomiteljstva, kao i primjeri iz znanosti i prakse.

Dati komu dom, naći mu dom, steći dom i osigurati ga za daljnji život (Hrvatski jezični portal) jedna je od definicija udomiteljstva. A upravo je udomiteljstvo kao jedan od vidova socijalne skrbi i humanosti općenito, područje na kojem temeljimo ovo istraživanje.

2. Teorijska razmatranja

Kako smo već u Uvodu rekli, pisati općenito o zaštiti prava djece ili jednog određenog djeteta, kao što je to u ovom slučaju, neizvedivo je ukoliko se naše istraživanje ne veže uz čvrst temelj, kao što je Konvencija o pravima djeteta i drugi međunarodni dokumenti koji reguliraju ostvarenje prava djeteta ¹ ali i odredbe Ustava Republike Hrvatske i Zakoni koji se odnose na navedenu tematiku.

Uvelike se slažemo i s nekim našim renomiranim stručnjacima s područja prava koji kao činjenicu navode da se primjerice Konvencija o pravima djeteta u svojim zahtjevima i normativnim rješenjima oslanja na prirodne odnose pa je iz tog razloga i njihova primjena olakšana ². Suprotno tome narušavanje obiteljskog sklada, u kojem je posljedica povreda prava djeteta regulirano je navedenim Zakonima. Upravo su ti prirodni odnosi ono što čini obitelj, najmanju jezgru ljudskog društva. Dubravka Hrabar (2005.) naglašava kako obitelj iz kakve potječemo uvijek je ono na što se osvrćemo rastući, ne samo tijelom nego i u duhu. Grabeci koracima naprijed, odrastao čovjek nosi lagano ili teško breme obitelji koje se rado sjeća ili je zatire u pamćenju. Stoga je obitelj kolijevka našeg života³.

Iskustva iz svakodnevnoga života, kao i ona koja sam imala priliku doživjeti prilikom svoje formacije na Učiteljskom fakultetu su mi mnogo puta potvrdili gore navedenu tezu. Uistinu, podrška okoline, a ponajviše obiteljske zajednice, često pogoduje razvoju sretne, zadovoljne, zdrave i uspješne individue, koja je onda spremna dijeliti svoje poštovanje, znanja i sposobnosti sa lokalnom i drugim zajednicama.

¹ Usp.: Miroslav Šeparović (2014), *Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi*, str. 7, Zagreb, Novi informator d.o.o.

² Usp.: Prof.dr.sc. Hrabar, Dubravka, god. (2005), *Pravo djeteta na obiteljski život*, UKD 347.635(497.5):341.231.14-053.2, u: *Dijete i društvo*, str.383.

³ Isto, Usp.: Prof.dr.sc. Hrabar, Dubravka, god. (2005), *Pravo djeteta na obiteljski život*, UKD 347.635(497.5):341.231.14-053.2, u: *Dijete i društvo* str. 384.

2.1. Kratak osvrt na prošlost

U Republici Hrvatskoj obiteljski se smještaj, odnosno udomiteljstvo spominje prvi puta u Zakonu o prisilnom odgoju nedoraslih iz 1902. godine. Dvadeset godina kasnije, 1922. godine, kada je donesen Zakon o zaštiti djece i mladeži, preporuča se smještaj djece u obitelji. Na području Republike Hrvatske 1937. godine osnivaju se državne dječje kolonije u Mraclinu i Krapini. Tako se i na području Velike Gorice i do danas održala tradicija udomljavanja djece.

Krajem 80- tih i početkom 90- tih godina u Hrvatskoj stručna i znanstvena zajednica prepoznala je potencijale i prednosti udomiteljskog smještaja korisnika te se organizira prvi tečaj iz područja socijalnog rada na temu „*Specijalizirani smještaj u drugu obitelj kao alternativa institucionalnom smještaju pri Interuniverzitetkom centru za poslijediplomske studije u Dubrovniku.*“⁴

Iz navedenih činjenica možemo uvidjeti da je udomiteljstvo uistinu duboko ukorijenjeno u prošlosti našeg naroda, koji je uvijek imao srce za pomoć čovjeku u nevolji. Na tim temeljima je građen i sadašnji sustav skrbi za djecu u udomiteljskim obiteljima. Nadamo se da će se iz takvog miljea nadograditi i razviti još kvalitetniji, bolji i učinkovitiji sustav pomoći djeci u ovakvim okolnostima života, ali i samim udomiteljima.

Kada je u pitanju novija povijest onda je u svrhu popularizacije udomiteljstva iznimno važno spomenuti i projekat koji je aktivirao UNICEF u suradnji s nadležnim Ministarstvom. On je započeo u veljači 2005. god., pod nazivom: „*Svako dijete treba obitelj*“, a pokrenut je i s ciljem realizacije prava djece na odrastanje u obiteljskom okruženju u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, koje daje prednost obiteljskim oblicima skrbi te predviđa institucionalnu skrb samo ako je neophodno ⁵.

⁴ Usp. Družić Ljubotina O., Kletečki Radović M., Jelača N., (2005) *Socio - demografska obilježja i iskustva udomiteljskih obitelji*, u: Ljetopis studijskog centra socijalnog rada 12 (1), str.90.

⁵ Isto

2.2. Konvencija o pravima djeteta – udomiteljstvo - zamjenska zaštita

Složni u mišljenju da je obitelj jedno od temeljnih prava svakog djeteta krećemo s osvrtom na Konvenciju o pravima djeteta. Osnovna načela Konvencije su zabrana bilo kakve diskriminacije prema djetetu (čl.2.) i načelo najboljeg interesa djeteta (čl.3). Načelo najboljeg interesa djeteta, osim u članku 3. sadržano je i u člancima 9., 18., 20., 21., 37., i 40. (Šeparović, 2014.).⁶

Nama je svakako posebno zanimljivo, jer je i jedan od predmeta našeg rada, pravo na posebnu zaštitu i posebnu pomoć države, koje je uređeno člancima 20. i 21. Ovdje posebno ističemo čl. 20. Konvencije o pravima djeteta, jer se on direktno veže na članak 3. i načelo najboljeg interesa djeteta, a vezan je uz udomiteljstvo.

Članak 20. konvencije o pravima djeteta naglašava sljedeće :

1. Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države.
2. Državne stranke će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu.
3. Takva zaštita može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu po islamskom zakonu, posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Pri donošenju rješenja, osobita pozornost mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovu etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.

Iz svega gore rečenog je jasno da pravo na posebnu zaštitu i pomoć države (smještaj kod udomitelja) i posvojenje pripadaju pravosudno - zaštitnim pravima djece, a odnose se na djecu kojima je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina ili koja zbog svoje dobrobiti u njoj ne smiju ostati.⁷

⁶ Usp., Miroslav Šeparović (2014), *Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi*, str.48, Zagreb, Novi informator d.o.o.

⁷ Usp. M. Šeparović, isto, Miroslav Šeparović (2014), *Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi*, str.169 – 171., Zagreb, Novi informator d.o.o.

2.3. Hrvatsko nacionalno zakonodavstvo- Ustav Republike Hrvatske

Ustavom Republike Hrvatske utemeljeno je poštivanje, zaštita i promicanje ljudskih prava zadatak je koji proizlazi iz hrvatskog Ustava, a o njegovom ostvarenju ovisi sigurnost i dobrobit današnjeg pučanstva, kao i budućih naraštaja. Države pristupnice i potpisnice Konvencije o pravima djeteta sukladno svojim nacionalnim zakonodavstvima primjenjuju u djelu i zakonu fakte koje prihvaćaju kao obvezujuće. Ustav Republike Hrvatske u člancima 62. - 66., sadržava obiteljskopravne odredbe za koje obiteljskopravna teorija smatra da odviše zalaze u zakonski način uređenja pojedinih obiteljskih odnosa, dok bi Ustav te odnose trebao uređivati na načelan, tj. općenit način. U sadržajnom smislu iz pojedinih odredaba Ustava može se zaključiti da sadrže pravne elemente za određivanje načela najboljeg interesa djeteta.

Ustav, između ostalih, uređuje: zaštitu obitelji, majčinstva, djece i mladeži, pravne odnose u braku i izvanbračnoj zajednici, te pojedine odnose roditelja i djece te skrb za maloljetnike, a posebno one bez roditelja, dužnost svih da štite djecu i nemoćne osobe te posebno radno-pravnu zaštitu djece, kao i obrazovanje, koje mora biti dostupno svima pod jednakim uvjetima.⁸ Na temelju članka 89. Ustava RH Hrv. Sabor je donio odluku o proglašenju Zakona o socijalnoj skrbi, koji ćemo uz Obiteljski zakon o udomiteljstvu pokušati istražiti u daljnjem radu.

Ukoliko obitelj kao, kolijevka života, ne pruža djetetu sigurno mjesto za život, u svim njegovim aspektima, brigu nad tim djetetom preuzima država, preko sustava socijalne skrbi.

Ovom prilikom nećemo se upustiti u detaljnu analizu i istraživanje već spomenutih zakona, nego ćemo navesti one članke tih zakona koji su nam posebno zanimljivi i od pomoći u ovom konkretnom radu. Vjerujemo da će se kroz taj isti rad jasno uočiti pravna struktura koja je svojevrsna zaštita djeteta u nevolji kojemu država pruža pomoć.

Socijalna skrb je organizirana djelatnost od javnog interesa za Republiku Hrvatsku čiji je cilj, među ostalim, pomoć osobama u nepovoljnim obiteljskim okolnostima⁹.

⁸ Usp., Šeparović, isto, str.41. i 42.

⁹ Zakon o socijalnoj skrbi NN157/13, 152/14, 95/15, 52/16,16/17.

Zakonska osnova za eventualno izdvajanje djece i njihovo zbrinjavanje u Republici Hrvatskoj definirano je kroz Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi i Zakon o udomiteljstvu.

Naš Obiteljski zakon, koji je na snazi od 1.11.2015.g., već u svom prvom dijelu navodi da se njime uređuju mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta te postupci u vezi s obiteljskim odnosima i skrbništvom¹⁰. Treći dio navedenog Zakona govori o pravnim odnosima roditelja i djece i mjerama za zaštitu prava i dobrobiti djece. U svom načelu on daje pravne okvire za područja roditeljske skrbi, osobna prava djece, donošenje sudskih odluka, određivanje uzdržavanja, uloge centra za socijalnu skrb i dr.

Ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi nadzire obavljanje djelatnosti socijalne skrbi. Djelatnost socijalne skrbi obavljaju primarno ustanove socijalne skrbi, ali i udomiteljske obitelji.

Zakon o socijalnoj skrbi (čl.21.) definira kao korisnike socijalne skrbi i djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a kojoj država vodi brigu kroz sustav socijalne skrbi pružajući im pomoć kroz razne vidove i oblike.

Jedan od tih oblika je i briga za njihov smještaj (čl.74.). Smještaj je usluga skrbi izvan vlastite obitelji, koja se ostvaruje kao institucijska skrb u domu socijalne skrbi, centru za pružanje usluga u zajednici, kod drugih pružatelja usluga ili kao izvaninstitucijska skrb u udomiteljskoj obitelji ili obiteljskom domu (čl.74.2.). Posebno se mjere dugotrajnog smještaja izdaju za dijete koje su roditelji grubo zanemarivali. Temeljem čl.127. istog zakona centar za socijalnu skrb, na temelju javnih ovlasti, izdaje i dozvole za obavljanje udomiteljstva, vrši nadzor nad udomiteljskom obitelji te vodi evidenciju o izdanim dozvolama, registru udomiteljskih obitelji i registru smještenih korisnika. Četvrti dio navedenog zakona koji nosi naziv *Udomiteljstvo* u čl. 183. 1. i 2. daje definiciju udomiteljstva kao: "Oblik pružanja socijalne usluge kojim se djetetu ili odrasloj osobi osigurava smještaj u udomiteljskoj obitelji."¹¹ On, također, spominje Zakon o udomiteljstvu, koji dalje i podrobnije uređuje sve važne postulate u udomiteljstva.

Zakon o udomiteljstvu (N,N 90/11, 78/12)¹², koji pravno regulira područje udomiteljstva. Njegove odredbe najvećim se dijelom odnose na uvjete koje moraju

¹⁰ Obiteljski zakon NN103/15, čl.1.

¹¹ Usp., Zakon o socijalnoj skrbi čl.21., čl.74., čl.74.2., čl.127., čl.183.1., čl.183.2.

¹² Zakon o udomiteljstvu NN 90/11, 78/12.

ispunjavati osobe koje žele biti udomitelji, postupku za davanje i oduzimanje dozvole za obavljanje udomiteljstva, broju osoba smještenih u udomiteljskoj obitelji, obvezama udomitelja, udomiteljskoj naknadi i dr.

Zakon čini XIV glava:

Glava I – Opće odredbe

Glava II – Načela udomiteljstva

Glava III – Vrste udomiteljstva

Glava IV – Uvjeti za obavljanje udomiteljstava

Glava V – Davanje, obnova, privremeno ukidanje i prestanak dozvole za obavljanje udomiteljstva

Glava VI – Udomiteljski ugovor

Glava VII – Udomiteljska naknada i naknada za usluge smještaja i druge potrebe korisnika

Glava VIII – Obveze, odgovornosti i prava udomitelja, centara i tima za udomiteljstvo

Glava IX – Prava i obveze korisnika udomiteljstva

Glava X – Osposobljavanje i edukacija

Glava XI – Evidencija i registar podataka

Glava XII – Nagrade i priznanja

Glava XIII – Kaznene odredbe

Glava XIV – Prijelazne i završne odredbe

2.4. Udomiteljstvo - alternativni oblik skrbi za djecu izvan vlastite obitelji

Za razliku od prvog dijela ovog rada, u kojem smo govorili o zakonskim regulativama u domeni zaštite i brige za djecu bez primarne roditeljske skrbi u ovom dijelu ćemo govoriti o praktičnoj primjeni istih, posebice kroz udomiteljstvo. Nadamo se da smo u dosadašnjem radu, barem implicitno, pomogli uvidjeti da se tom vrstom skrbi osigurava smještaj djece i to u udomiteljskoj obitelji, ustanovama socijalne skrbi ili drugim pravnim osobama koje obavljaju poslove socijalne skrbi ¹³.

Svaki od načina skrbi ima svoje prednosti, ali i izazove s kojima se redovito susreće, makar im je cilj istovjetan - pomoć djetetu koje, iz različitih razloga, ne može živjeti u svojoj obitelji.

Tako se, primjerice, u institucionaliziranom obliku skrbi može računati sa dosta velikim brojem stručnog osoblja, što je iznimno važno za djecu u takvim okolnostima. S druge strane, udomiteljske obitelji zasigurno povoljnije utječu, jer nude obiteljsko ozračje i individualiziraniju brigu i podršku djetetu.

U verbalnoj komunikaciji s nekim udomiteljima prilikom našeg istraživanja, došli smo do zaključka da su empatija i humanost ono što ih je potaknulo na otvaranje vrata svog obiteljskog doma. Koliko god se nekome tko nije dovoljno upoznat sa samim udomiteljstvom, ono činilo kao nešto samo po sebi razumljivo, ipak za takvo što čovjek uistinu mora imati iznimne ljudske kvalitete i veliko strpljenje. Jer, kako i sami kažu, dajući dom oni daju sebe ¹⁴.

Mnoge renomirane znanstvene studije, ali i praksa, sugeriraju odnos 80% : 20% u korist udomiteljskih obitelji,¹⁵ tj. apeliraju i poduzimaju konkretne korake da te brojke u postocima čine statistički omjer smještene djece. Da je udomiteljstvo u Republici Hrvatskoj na dobrom putu govore i podaci Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, iz mjeseca lipnja 2017.g., u svome redovitom mjesečnom izvješću navodeći da je u udomiteljskim obiteljima u tom vremenskom periodu smješteno 2.287 djece i mladih, dok je u isto vrijeme, u domovima socijalne skrbi smješteno njih 1.492. Dodajmo k tome činjenicu da udomiteljske obitelji imaju pomoć

¹³ Žic- Grgat, B., Jelavić. M., (2005.) Institucionalna skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi i perspektive razvoja skrbi o djeci izvan obitelji. *Dijete i društvo*, 7., 2.; str. 297.

¹⁴ Forum za kvalitetno udomiteljstvo, <http://www.udomiteljizadjecu.hr/korisne-informacije/sto-znaci-biti-udomitelj/>

¹⁵ Usp. Žic- Grgat, Jelavić. M. ,isto, str.323.

i podršku kroz čestu komunikaciju sa stručnim osobljem centara socijalne skrbi kao i edukaciju.

2.5. Deinstucionalizacija - globalni pokret

„Proces deinstucionalizacije globalni je pokret koji se zasniva na zaštiti dječjih i ljudskih prava korisnika. Institucionalna skrb ima brojne i dokazane posljedice na emocionalni, socijalni, kognitivni i ukupni razvoj djece, a posljedice su osobito teške, često i nepopravljive, kada se radi o djeci mlađoj od tri godine. Veliki broj istraživanja potvrdio je da djeca trebaju rasti u obiteljima, a ne u institucijama, a najnovije spoznaje o razvoju mozga daju osobito upečatljive argumente¹⁶.“

Tako je konačnu presudu institucionalnoj skrbi i dala moderna neuroznanost, koja dokumentirano potvrđuje gore navedene činjenice¹⁷. Domovi za smještaj djece prvenstveno skrbe o zadovoljavanju bazičnih tjelesnih potreba djece i skrbe o maloj djeci prema uspostavljenoj dnevnoj rutini kojoj je zadatak prvenstveno redovito hranjenje i briga o higijeni¹⁸. Naime, dijete dolazi na svijet s kapacitetom i potrebom da od samoga početka stvara vezu s osobom koja o njemu brine, koja ga štiti, hrani i postepeno uvodi u nova iskustva. Brižan skrbnik i sigurna privrženost djeteta s njim uvjet su za pravilan razvoj mozga. Izostanak tople i stimulativne skrbi imaju obrnut učinak.¹⁹ U Hrvatskoj već postoji strategija i trend da davanja prednosti udomiteljstvu naspram smještaja djece u domu, što je u skladu i sa praksom većine razvijenih europskih zemalja. Međutim, smještaj u domu za neke će situacije biti neminovan, pa je jako važno da se i taj smještaj transformira u ustanove manjeg kapaciteta.

U njima bi se težilo tome da se djeci osigura viši životni standard, da se smanje odgojne skupine, pojača individualni pristup itd.²⁰ Zato se udomiteljska skrb za djecu, posebice onu mlađeg uzrasta, nameće kao najbolje rješenje.

¹⁶ Radočaj, T., (2005.): Deinstucionalizaciju treba početi od najmlađih. *Dijete i društvo*, 7., 2.; str. 355.

¹⁷ Usp., Isto, str.357.

¹⁸ Usp., Isto, str. 359.

¹⁹ Isto

²⁰ Žic- Grgat, B., Jelavić. M., Isto, str.297.

2.6. Prednosti udomiteljskog oblika smještaja djece

Sladović – Franz (2004) navodi da je prednost udomiteljskog oblika smještaja djece upravo u tome što je obiteljsko okruženje prirodno za pravilan rast i razvoj djeteta. Dijete se u udomiteljskoj obitelji uči uobičajenom obiteljskom životu, ulogama roditelja, stjecanju materijalnih sredstava za skrb o obitelji i najvažnije od svega, podržavajućim emocionalnim odnosima među članovima obitelji. Nadalje, životom u udomiteljskoj obitelji djetetova socijalna mreža se širi unutar lokalne zajednice udomiteljske obitelji.²¹

2.7. Zašto udomiteljstvo?

Brojni su razlozi zbog kojih neka djeca ne mogu rasti uz svoje roditelje: ponekad je to zbog bolesti ili smrti roditelja, no najčešće je riječ o ozbiljnom zanemarivanju ili zlostavljanju, zbog čega bi daljnji ostanak u biološkoj obitelji bio štetan za dijete. Ukoliko dijete ne može normalno odrastati u svojoj primarnoj obitelji, udomiteljska obitelj je najbolje rješenje. Samo u obitelji se dijete može razvijati i odrastati u sigurnom okruženju ljubavi, podrške i razumijevanja. Samo se u obiteljskom domu može naviknuti na život u organiziranom kućanstvu i osjetiti pripadnost i podršku. Dijete koje nije odrastalo u obitelji često kao odrasla osoba ima problema u stvaranju vlastite obitelji. Život u domu za nezbrinuta djecu krajnje je, ali ne i najprihvatljivije rješenje. Svako dijete ima pravo odrasti u obitelji. Uvjeti za udomitelje su da vole djecu, da su spremni podijeliti svoje vrijeme, energiju i toplinu s onima kojima to nedostaje.

Udomitelji bi trebali ozbiljno i promišljeno donijeti odluku o udomiteljstvu, svjesni odgovornosti i obveza koje ono pred njih postavlja.

Također, biti osobe koje su spremne preuzeti značajnu ulogu u životu djeteta, kroz kraće ili dulje razdoblje. Moraju moći uvažavati emocije djeteta prema njihovoj primarnoj obitelji i pomoći mu da održe kontakte s rodbinom, kao i poštivati djetetovo podrijetlo, kulturu, vjeru, i svaku drugu moguću posebnost.

²¹ Sladović- Franz, B., (2004) *Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji*, Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 11 (2), str. 217.

Nadalje, moraju biti spremni pomagati djetetu u rješavanju svih kriza i problema te proći kroz postupak utvrđivanja podobnosti i pohađati obvezni kratki tečaj. Dobiti dozvolu za udomiteljstvo, aktivno i timski surađivati s djetetovim skrbnikom, socijalnim radnikom i drugi stručnjacima u praćenju napretka djeteta, donošenju važnih odluka vezanih uz dijete.²²

2.8. Vizija udomiteljstva u skorijoj budućnosti

Sveprisutna tendencija razvoja udomiteljske skrbi u svijetu pa tako i Republici Hrvatskoj, podrazumijeva i bolju podršku i potporu kroz zakonsko - pravne regulative, ali i one koje se tiču konkretnih, uvjetno rečeno, životnih okolnosti s kojima se susreću i djeca u udomiteljskim obiteljima, djelatnici centara socijalne skrbi i sami udomitelji. Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a o udomiteljskoj skrbi definirale su:

1. Mjerodavno tijelo ili agencija dužni izraditi sustav i primjereno obučiti zaduženo osoblje za procjenu i uskladjivanje djetetovih potreba sa sposobnostima i resursima potencijalnih udomitelja, a također i pripremiti sve zainteresirane strane za smještaj djeteta u udomiteljsku skrb.
2. U svakome mjestu treba odrediti bazu akreditiranih udomitelja koji mogu djeci pružiti skrb i zaštitu, te održavati njihove veze s obitelji, zajednicom i kulturnom sredinom.
3. Potrebno je razviti sustav, posebnih priprema, potpore i savjetovanja za udomitelje, te omogućiti udomiteljima da se redovito služe tim uslugama prije, tijekom i nakon smještaja djeteta na skrb.
4. Pružatelji skrbi trebaju imati mogućnost iskazati svoje mišljenje i utjecati na kreiranje politika u agencijama koje se bave pružanjem udomiteljske skrbi, te u drugim sustavima koji se odnose na djecu.
5. Treba poticati osnivanje udruženja udomitelja koji mogu pružiti važnu uzajamnu potporu i pridonijeti razvoju politika i prakse.²³

²² Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece – udomitelji za djecu na adresi, <http://www.udomiteljizadjecu.hr/korisne-informacije/sto-znaci-bitu-udomitelji/>

²³ <http://www.unicef.hr/>

UNICEF nadalje naglašava ciljane promjene u praksi koje, imajući u vidu rastuću tendenciju izvaninstitucionalne skrbi za djecu koja su izdvojena iz bioloških obitelji, logično je zaključiti da je svakako primarni cilj sustava smještaj te djece u osnažene udomiteljske obitelji. Naravno, time se ujedno želi i ojačati svijest pojedinca i obiteljske zajednice za takvu vrstu pomoći onima koji su najpotrebniji u zajednici. Ponavljamo da se tu radi o djeci o kojoj se neprimjereno skrbilo usljed tjelesnog ili mentalnog nasilja, spolnog iskorištavanja, zanemarivanja, zlostavljanja i dr. Naša nacionalna politika uvelike ide u smjeru jačanja i širenja socijalnih usluga za obitelji s djecom koje su u sustavu socijalne skrbi. Tu se podrazumijevaju i razne promotivne aktivnosti, kao što su Kampanje za promicanje udomiteljstva i sl.²⁴

U svrhu međusobne podrške i razmjene dragocjenih iskustava, udomitelji se u Republici Hrvatskoj okupljaju u različite udruge. Unutar njih oni izmjenjuju korisne informacije i pokušavaju si pomoći u svim onim sitnicama koje čine život. Jedanput godišnje jedna od tih udruga (Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece) organizira nacionalne susrete za udomitelje.

Tako je na dan 2.9.2017. godine organiziran 10. nacionalni susret udomitelja. Na navedenom je skupu istaknuto činjenično stanje iz 2015. godine prema kojem je 6141 djece bilo izdvojeno iz bioloških obitelji zbog neprimjerene skrbi. Te godine je bilo evidentirano 1467 udomiteljskih obitelji, koji su skrbili o više o 2000 djece.

Fokus je ponovno stavljen na osiguranje adekvatne podrške obiteljima kojima je ona potrebna. Također, to je bila prilika da udomitelji navedu svoje potrebe te probleme i teškoće s kojima se suočavaju. Ovdje je spomenut i novi Zakon o udomiteljstvu, u sklopu kojeg bi trebala biti uvedena profesionalizacija udomiteljstva, tako da će udomitelji imati prilike dati svoje prijedloge vezano za novi Zakon. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku u suradnji s UNICEF-om i partnerima ponovno kao pomoć obiteljima nudi jedan novi program pod nazivom „*Za snažniju obitelj*“, rezultate kojeg nam je tek vidjeti u skorijoj budućnosti.

²⁴ <http://www.unicef.hr/>

3. Istraživanje – analiza slučaja

Proučavanje slučaja je posebna metoda kojom se podaci sređuju i iskazuju s ciljem da se očuva jedinstveni karakter predmeta. To je metoda kojom se predmet, odnosno pojedinac ili neka društvena jedinica, nastoji zahvatiti u cjelini²⁵. U ovom istraživanju jako je važno utvrditi što je kod pojedinca nezadovoljavajuće i što se od toga može ispraviti. Problem je potrebno definirati i specificirati što jasnije. Važnost se pridodaje i u pregledu literature. Istraživač praktičar konzultira literaturu s ciljem upoznavanja pristupa i učinkovitih načina intervencije drugih, već poznatih i nepoznatih, autora. Literatura se proučava da bi se izvele zamisli i tvrdnje o tome koji čimbenici utječu na problem, koje su moguće varijable i kakvi su odnosi među njima, što i kako se može mijenjati kako bi se definirali ciljevi istraživanja. Stvarne situacije pojedinca su vrlo složene i nije moguće istraživati i mijenjati sve odjednom, već se napori istraživanja moraju ograničiti tako da se utvrde specifični ciljevi koji će voditi čitav studij slučaja. Nakon spoznaje problema valja formulirati očekivane promjene u obliku ovisne varijable. Ovisna varijabla mora se definirati operacionalnim pojmovima i preko indikatora čije mjerenje će pokazivati uspjeh ili neuspjeh intervencije. Potreban je nacrt istraživanja, odnosno plan prikupljanja podataka.²⁶

U prvom dijelu prikaza navodi se obiteljska situacija i anamneza pojedinca. Potrebno je navesti dob, spol, zdravstveni status, opisati obiteljske i društvene odnose, životne poteškoće i probleme, životne ciljeve, vještine suočavanja s problemima te slabosti osobe. Opisuju se svi fizički, emocionalni ili osjetni problemi koje pojedinac navodi. Također, misli, osjećaji i opažanja kroz koja definiramo stanje i mogućnost pogoršanja ili napredka osobe.²⁷

²⁵ Usp.: dr.sc. Mijo Biličić, god. 19.(2005.) Rijeka Studentska 2, izvorni znanstveni rad, *Metoda slučaja u znanosti i nastavi*, pomorstvo, str. 218.

²⁶ Usp.: isto, Biličić, *Metoda slučaja u znanosti i nastavi*, pomorstvo, str. 220 - 221

²⁷ Usp.: Upute za pisanje studije slučaja, vidi http://psihologija.ffzg.unizg.hr/uploads/IE/Hg/IEHgbQuL3_0HAf5RN0SDew/Upute-za-pisanje-prikaza-slucaja.doc

3.1. Metode istraživanja – metoda analiza slučaja

U ovom radu opisano je praćenje djeteta (djevojčice) u okviru institucionalne skrbi u Dječijem domu – Zagreb, Nazorova. Rezultati praćenja opisani su u okviru studije slučaja.

Tijekom praćenja u trajanju od osamnaest mjeseci zapažanja te rezultati praćenja odnose se na sljedeće:

Inicijalno stanje na početku praćenja

Privremena adaptacija

Ulazak u udomiteljsku obitelj

Odnos prema članovima udomiteljske obitelji (uža i šira obitelj)

Zaštitnički odnos prema bratu

Povremeni susreti s biološkim roditeljima

Odnos prema vršnjacima u kolektivu

3.2. Prikaz slučaja

U radu se opisuju rezultati praćenja, šestogodišnje djevojčice koja je s napunjene tri godine, prebačena iz vlastitog doma u ustanovu socijalne skrbi za djecu bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Dijete je živjelo s majkom u izvanbračnoj zajednici, gdje se je otac povremeno pojavljivao. Zbog grubog zanemarivanja djeteta nadležni sud donio je odluku oduzimanja prava djeteta da živi s roditeljima te je dijete povjereno ustanovi.

Prema zdravstvenom kartonu, djevojčica je normalnog zdravstvenog stanja. Dijete se nalazilo i odrastalo pune dvije godine u navedenoj ustanovi. Majka je u isto vrijeme rodila svoje druge dijete koje je također od samoga rođenja boravilo u istom Dječjem domu kao i djevojčica, no kontakt između djevojčice i novorođenog djeteta bio je minimaliziran. Majka je u samome početku češće boravila u ustanovi, no kasnije su posjeti bili sve rjeđi. Udomiteljska obitelj upoznata je sa slučajem djevojčice i mlađeg brata te nakon stečenih uvjeta pokreće se postupak dugotrajnog udomljavanja za jedno i drugo dijete. Za vrijeme posjeta udomitelja ostvarena je i interakcija roditelj-udomitelj uz prisustvo stručnih suradnika, pedagoga i psihologa.

Viđanja i upoznavanja s udomiteljima najprije su bila održana u ustanovi socijalne skrbi nekoliko puta tjedno, gdje je djevojčica bila poprilično znatiželjna i u samom iščekivanju odlaska iz ustanove te je i sama više puta poticala razgovore na temu njenog prebivališta i upitima na to kada će ju udomitelji preuzeti i smjestiti u „njihov dom“. Djevojčica je i samu povezanost s udomiteljima osjetila i u prvim susretima na kojima je jednom prilikom nacrtala crtež gdje se kroz njezino likovno izražavanje vidi njena jasna slika da je udomitelje prihvatila. Na crtežu su prikazani udomitelji i djevojčica nasmijanih lica. Crtež je tako i riječima opisala. (slika 1)

Slika 1. Crtež djevojčice na temu njezinih udomitelja

3.2.1. Inicijalno stanje na početku praćenja

Što su susreti postajali učestaliji djetetu je sam rastanak nakon susreta bio sve više emocionalno opterećen i teže prihvatljiv te joj se više puta od strane udomitelja moralo ukazivati na privremenost trenutnog stanja i da će se njezin status prebivališta ubrzo promijeniti. Veliko povjerenje koje je bilo obostrano, dijete-udomitelj, razvidno je iz gore navedenih primjera ponašanja djevojčice. Vrijeme posjeta na koje su udomitelji imali pravo bilo je vremenski ograničeno, no zbog iznimne privrženosti djece prema udomiteljima, bio je omogućen duži vremenski period susreta, na kojima su djeca u interakciji s udomiteljima imala priliku bolje se upoznati i pokazati više toga što su naučila i što poznaju. Tako je djevojčica pokazala svoje vještine kroz npr. shvaćanje broja deset, crtanje čovjeka sa najmanje osam detalja, opisivala je televizijske programe koje voli u relativnim detaljima, zna za svoje godine te je obavljala jednostavne poslove, npr. pospremanje odjeće i prostorije u kojoj je boravila, sve u skladu s njenim godinama, posve ispravno izgovaranje svih glasova, prepoznavanje vlastito napisanog imena, pravilno držanje olovke te poznavanje i korištenje pojmova u skladu petogodišnjeg djeteta²⁸.

No što se tiče ostalih karakteristika djetetova razvoja uočljivo je bilo i njeno vanjsko ponašanje koje i upućuje na znakove nadarenosti kao što su: znatiželja, postavljanje mnogobrojnih pitanja, lakoća izražavanja, bogat riječnik koji daleko nadmašuje izražavanje vršnjaka, razumijevanje i lakoća baratanja brojevima, rano čitanje, izrazito dobro pamćenje, smislenija pitanja, brzo usvajanje novih i neobičnih pojmova, učenje imitacijom, formuliranje plana rada i mijenjanje plana prema potrebi te organiziranje informacija.²⁹ Dijete ovog uzrasta teži da sudjeluje u aktivnostima odraslih i tu težnju ostvaruje u igrama. U okviru razvijanja motorike posebno značenje ima razvijanje pokreta ruke koje je u isto vrijeme organ stvaranja i organ saznavanja.

Dijete je pomoću organiziranog vježbanja svjesno usvajalo i savladalo složenije motričke strukture, demonstrirane pred udomiteljima.³⁰ Nakon određenog vremena i

²⁸ Usp.: Dr.sc. Zdenko Kosinac, (2011.), *Morfološko-motorički i funkcionalni razvoj djece uzrasne dobi od 5. do 11. godine*, Split, str.91., Savez školskih športskih društava grada Splita

²⁹ Usp.: Dr. Mira Čudina-Obradović, (1991.), *Nadarenost razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, pedagoška biblioteka, Bjelovar, str. 93 - 94., Školska knjiga, Zagreb

³⁰Usp.: Dr.sc. Zdenko Kosinac, (2011.), prof. *Morfološko-motorički i funkcionalni razvoj djece uzrasne dobi od 5. do 11. godine*, Split, str. 100., Savez školskih športskih društava grada Splita

odrađenih termina koje je definirala socijalna služba za samo upoznavanje uslijedilo je upoznavanje s novim smještajem u kojemu će djeca boraviti.

3.2.2. Privremena adaptacija djevojčice

Pojam adaptacije spominje se u raznim slučajevima kao prilagodba na vrtić ili osnovnu školu, pogotovo kada je riječ o djetetu tih godina, u ovom slučaju riječ je o adaptaciji na novu obiteljsku okolinu, prostor u kojem će dijete biti smješteno stvarat će novi život i nove navike. Uspostavljanje odgovarajućeg socio-emocionalnog odnosa djeteta i udomitelja postiže se u svim aktivnostima, ali je igra, kao najviše izražena aktivnost, najpogodnija za ovu realizaciju. Aktiviranje dječjih adaptacijskih mehanizama moguće je putem različitih igri, naročito pokretnih igri, ali i svih drugih. Smatra se da je igra najjednostavniji način socijalne i emocionalne adaptacije. Iako većina djece za vrijeme adaptacije odbija hranu, spavanje i mogu se povući u sebe, djevojčica u ovom slučaju reagirala je sasvim suprotno³¹. Djevojčica je u samome početku bila poprilično znatiželjna oko svih detalja koji ju okružuju, predmeta, elemenata i sličnog. Kako dijete ima potrebu za kretanjem, igrom, bitna je poticajna i bogata okolina u kojoj ima dosta igraćaka, koje su dostupne djetetu u svako vrijeme kako bi se i samo dijete brže prilagodilo novim uvjetima³². Tako je i prva prostorija s kojom je bila upoznata bila njezina vlastita soba.

Pažnja djece od 5 do 7 godina održava se u vremenu od 25 do 30 minuta te je tako pažnja djevojčice i u ovom slučaju, na razgledavanju sobe, trajala u istom tom vremenu.³³ Dijete je imalo najveći interes za nadolazećim aktivnostima, koje aktivnosti će kada i gdje uslijediti, niz pitanja o njenom statusu, do kada će boraviti na trenutnom prebivalištu, gdje će se brat nalaziti i pitanja slična razvijanju obiteljske slike koju je htjela imati.

Stevanović (2000.) tvrdi da u okruženju sobe dnevnog boravka dijete spoznaje sebe i izgrađuje svoju individualnost. Udomitelji su tako i indirektno djelovali i poticali stvaranje individualnosti djeteta.³⁴ Poticanje individualnog razvoja djeteta omogućava

³¹ Usp.: Dr. Marko Stevanović, (2000.), *Predškolska pedagogija* druga knjiga, Rijeka, str.228., Express digitalni tisak d.o.o.

³² Usp.: Stevanović isto

³³ Usp.: isto Kosinac, str. 103.

³⁴ Usp.: isto Stevanović, str. 232.

njegov brži razvoj, odgoj i obrazovanje, uz uvažavanje njegovih uvjeta, mogućnosti i potreba. To je individualizirani pristup djetetu sa svim njegovim dobrim i lošim osobinama. Cilj je da dijete može nesmetano razvijati svoje dispozicije u poticajnoj okolini bogatoj dostupnim igračkama i drugim materijalima i ugodnom okruženju³⁵. Za razvoj individualnosti potrebna je motivacija djeteta i osobe s kojom je u interakciji što se posebno poticalo od strane udomitelja prije svega zahvaljujući njihovim instinktivnim reakcijama i smjernicama koje su udomitelji crpili sa sati stručnih usavršavanja.

3.2.3. Ulazak u udomiteljsku obitelj

Kratka prilagodba koja je bila predviđena na dvodnevno prebivanje u udomiteljskoj obitelji uz stručne suradnike koji su u kratkom roku obavješteni o uredno provedenoj adaptaciji, rezultirala je prebačaju djece u udomiteljsku obitelj. Tijekom boravka u novoj obitelji bilo je potrebno poticati cjelovit razvoj djeteta stvaranjem pozitivnih stavova te održavanja higijenskih navika. Kako je u tom razdoblju djeteta važno poticati osnovne pojmove higijene, zdravlja i dnevni ritam udomitelji su se usredotočili da se djeci pruži pravilna ishrana, dnevni odmor, spavanje i optimalni društveni i materijalni uvjeti kojim se djetetu omogućava normalan psihofizički rast i razvitak i potiču njegov intelektualni, moralni, radni, stvaralački, estetski i tjelesni razvoj.³⁶ Kako bi djevojčici približili sliku o važnosti higijene zubiju i ruku udomitelji su joj priredili didaktičke igre za poticaj pravilnog kruženja koji će kasnije djevojčica primjeniti na svojim zubima uz pomoć četkice. Osim didaktičkih igračaka i poticaja djevojčica je i bila u susretu kod svog novog stomatologa, gdje je imala priliku upoznati se sa specifičnostima oralne higijene i zdrave prehrane. Igre su bile veliki pokretač opuštanja u svakom području koji se djevojčici želio pobliže objasniti. Tako se može reći u ovakvim situacijama da je igra skoro uvijek tjelesna aktivnost, ali i intelektualna. Nastaje kao potreba ispunjavanja neke unutrašnje želje za tom aktivnošću. Ona uvijek ima svoj sadržaj i cilj. Izražava odnos osobe prema pojavama, događajima, predmetima i drugim licima. Za dijete je igra osnovni i najbitniji oblik njegovog života i aktivnosti. Ono igrom želi komunicirati s okolinom i prilagođavati

³⁵ Usp.: isto Stevanović, str. 233.

³⁶ Usp.: isto Stevanović, str. 13.

je svojim potrebama. Zahvaljujući igrovnim aktivnostima dijete se psihički i emocionalno razvija, stječe iskustva socijalnog ponašanja, a posebno jača svoje tjelesne snage i sposobnosti te usavršava motoriku.³⁷ Djevojčica je kroz igru pronalazila odgovore na pitanja koja su joj bila nejasna ili bi zaključivala po pravilima određenih igri, koja su upućivala na neku temu. Samim time, osim pružene ljubavi i brige odraslih s kojima je dijete svakodnevno dolazilo u doticaj, a osnova su za svako učenje i razvoj, dijete je vlastitom aktivnošću razvijalo svoju snagu i sposobnost.³⁸ U udomiteljskoj obitelji dijete se najprije susrelo sa spontanim, konstruktivnim igrama, stvaralačkim igrama, ali i sa simboličkim igrama.

Udomitelji su se s djecom puno više zbližili kada je bilo vrijeme zajedničkih aktivnosti u kojima bi svi sudjelovali i međusobno se upoznavali. To samo vrijeme provedeno tijekom zajedničke zabavne igre bio je poticaj i pomoć pri boljem međusobnom razumijevanju i pomoć da se pokaže ljubav i učvrsti međusobni odnos. Zajednički trenutci provedeni u smijehu, rješavanju problema i kreativnosti mogu biti vrlo zahvalni i poticajni za sve.³⁹ Iako su igre bile poticajne, djevojčica pojedina kućna pravila nije htjela poštivati te je stvarala otpor prema udomiteljima. Bilo je jako važno djetetu postaviti odgovarajuće jasne i automatske granice koje su udomiteljima bile lako primjenjive. Zahvaljujući prijašnjem steknutom povjerenju, dijete je granice brzo prihvatilo bez impulzivnih reakcija, kritiziranja ili vikanja.

Cilj je biti čvrst kao željezo u postavljanju i provođenju granica, a i istovremeno suosjećajan s djetetovim tegobama.⁴⁰

Dijete osjeća odlučnost i suosjećanje udomitelja, bilo da mu se to prenijelo riječima ili samo osjećajem topline.⁴¹ Djevojčica je nakon nekoliko puta ponavljanja usvojila sva pravila ponašanja i kućnog reda te je i sama kroz razne igre veću pažnju posvećivala pravilima i redosljedu, što ju je dugo držalo koncentriranu i zainteresiranu.

³⁷ Usp.: isto Stevanović, str. 234.

³⁸ Usp.: isto Stevanović, str. 235.

³⁹ Usp.: Deborah M. Plummer, *Dječje igre za razvoj socijalnih vještina*, Zagreb (2010.) str.14., Naklada Kosinj d.o.o.

⁴⁰ Stanley I. Greenspan, M. D. sa Jacqueline Salmon, *Vještine igrališta, Razumijevanje emocionalnog života vašeg djeteta školske dobi*, Lekenik (2003.), str. 297., Ostvarenje d.o.o.

⁴¹ Usp.: isto Greenspan, Salmon str. 297.

3.2.4. Odnos prema članovima udomiteljske obitelji (uža i šira obitelj)

Djeca su nakon određenog vremena upoznala užu i širu obitelj udomitelja. Reakcije djevojčice su bile zbunjujuće, dijete je bilo poprilično povučeno. Odbojnost je bila najveća prema djeci, grube igre u kojima je djevojčica imala veliku potrebu iskazivati svoje sposobnosti i biti prva. Neprestano je pokušavala biti „broj jedan“ te joj je bila teško prihvatljiva jedna od najtežih životnih lekcija – ne možemo uvijek biti „broj jedan.“⁴² Igre su postajale sve neugodnije i ne prihvatljivije drugoj djeci te se djevojčica počela i agresivnije ponašati. Djevojčica nije znala uspostaviti poželjnu socijalnu komunikaciju i kontrolirati svoje emocije pa je reagirala bez razmišljanja o tome kako je njena reakcija utjecala na druge. Pretjerana emocionalna uzbuđenost motivirala ju je na akciju, brzopletost kod donošenja zaključaka, pokazivala je poteškoće u održavanju pozornosti i pronalaženju socijalno prihvatljivog načina ponašanja.⁴³ Tijekom natjecateljskih igri djevojčica je imala snažne emocionalne reakcije, pogotovo u igrama u kojima je motorički bila manje vješta. Tijekom boravka u ustanovi djecu su posjećivali mnogi potencijalni udomitelji, tako da je bilo iznimno važno biti „izabran“, stoga su stekla navike dokazivanja drugima kako bi nekome bili posebni. Tako i same reakcije kod djeteta nisu neshvatljive, već su jednostavno instinktivne. Jedna od karakteristika agresivnog ponašanja djevojčice bila je indirektna i relacijska agresivnost. Iako su postojale situacije koje su djevojčicu dodatno frustrirale i zbunjivale, ona je intelektualno, socijalno i emocionalno dovoljno napredovala u razvoju i počela shvaćati uzročno - posljedične odnose u svojoj novoj okolini. Postupno se učila odabiru svojega ponašanja kako bi postigla određene ciljeve i tako zadovoljila svoje potrebe. Počela je shvaćati da svijet funkcionira na logičan način, odnosno da svako njeno djelovanje izaziva određene pozitivne, ali ponekad i negativne reakcije.⁴⁴ Kako se djevojčica više opuštalala u igrama, upoznavala s užom obitelji udomitelja tako su i igre u većoj mjeri ispunjavale brojne osobne, socijalne, zdravstvene i druge obrazovne ciljeve. Aktivnosti koje su djeci bile ponuđene kod djece su razvijale svijest o sebi – sposobnost djeteta da bude svjesno svojih osjećaja,

⁴² Usp.: isto Greenspan, Salmon, str. 41

⁴³ Usp.: Anka Jurčević Lozančić, *Socijalne kompetencije u ranom djetinjstvu*, Zagreb, (2016.), str.59, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

⁴⁴ Usp.: isto Jurčević Lozančić, str. 60

misli i ponašanja, kao i svojih potreba tijekom socijalnih interakcija. Samokontrola – uvjerenje djeteta da u stanovitoj mjeri može kontrolirati svoje osjećaje i misli te način na koji ih izražava; sposobnost upravljanja svojim instinktima i pokazivanja emocija na primjeren način. Učinkovito slušanje – sposobnost djeteta da doista čuje što drugi govore i da promisli o onome što je čulo. Ono uključuje kontrolu pozornosti i važan je preduvjet pregovaranja i suradnje. Učinkovito opažanje - sposobnost opažanja i promišljanja neverbalnih oblika komunikacije s drugima.

Poznavanje i razumijevanje niza različitih emocija i načina postavljanja prema emocijama drugih ljudi. Mašta - važan element empatije, jako bitan faktor kod djevojčice, sposobnost viđenja stvari iz perspektive druge osobe i svijest o potrebama drugih ljudi.

Udomitelji su u određenim situacijama trebali jasno izreći cilj svake igre te uvoditi djecu igrama zagrijavanja riječi, igra koja je služila za bolje međusobno upoznavanje. Slične aktivnosti, kao što su dijaloško čitanje priča ili prepričavanje izmišljenog događaja pokušavali bi djevojčici ilustrirati upotrebu ili zloupotrebu neke socijalne vještine.⁴⁵ Česta putovanja s udomiteljima kod šire obitelji, na djevojčicu su u početku djelovala uzbuđeno ali i prestrašeno, svako novo mjesto za nju je stvaralo nešto sasvim drugo. Sami pojam kretanja izvan prebivališta, dijete je imalo potrebu istraživati na poprilično neobičan način. Manjak zadovoljstva sa svojom situacijom gdje je odvojena od roditelja, pokušavala je nadoknaditi stalnim kretanjem. Iako svjesna svoje situacije djevojčica je smatrala da ima još veće pravo biranja u kojoj obitelji želi boraviti te je tako od udomitelja više puta zatražila odobrenje da živi s njihovom širom obitelji. Nakon više puta pokušavanja objašnjavanja djetetu da je trenutno njeno prebivalište kod njih, djevojčica je shvatila da nije u mogućnosti biranja. Svoju potrebu za daljnjim kretanjem nadomjestila je uzimanjem stvari iz drugih domova, domova od šire udomiteljske obitelji. Predmete koje je djevojčica imala potrebu nositi sa sobom, osim igračkaka, bili su kućanski aparati i uređaji, iako je slične posjedovala u svojem domu kod udomitelja. Bilo je jako važno dijete osvjestiti o mjestu prebivališta, prilagoditi ga i poistovjetiti s mjestom i okolinom u kojem je smješteno.

Udomitelji su koristili razne aplikacije i suptilne načine pojašnjavanja kako bi objasnili kako svako biće ima svoje prebivalište u kojem bi se trebao osjećati opušteno i sigurno.

⁴⁵ Usp.: isto Deborah M. Plummer, str. 14/16/19

Kako je dijete pokazalo veliki interes za likovnim aktivnostima, kroz razne materijale modeliranja nastojala joj se dočarati bliskost i povezanost sa svojim trenutnim domom te je tako djevojčica u kombinaciji domaćeg i industrijskim plastelinom modelirala svoj prvi uradak koji opisuje njen doživljaj novog doma. Riječima je opisala da je to kuća u kojoj živi ona sa svojim bratom i navela je imena udomitelja kao također stanare te kuće.

Na samoj slici primijetiti će se šarenilo boja, materijal kojim dijete nesmetano manipulira, opušteno je i kreativno. Tijekom stvaranja uočljivo je njezino samopuzdanje, odnosno njena odsutnost straha od greške ili neuspjeha. (slika 2)

Slika 2. Modeliranje – život u kući udomiteljske obitelji

3.2.5. Zaštitnički odnos prema bratu

Zajedničkim aktivnostima brata i djevojčice, poticala se njihova međusobna interakcija, koja je u početku zbog slabijih viđenja bila onemogućena. Iako su djeca imala slabu povezanost, djevojčica je osjećala veliku odgovornost i brigu oko svoga brata. Zaštitničkim stavom nastupala je svaki puta kada je njezin brat bio u interakciji s drugim osobama. Koncentracija i interes najveći je bio za vrijeme simboličkih igri, sama bi uvijek izabrala igru „mama-beba“, kroz simboliku igre veliku je potrebu imala iskazati kako i na koji način očekuje da se netko prema njoj ponaša te kakva su njena prijašnja iskustva na tu temu. Kroz izabranu simboličku igru dijete je postupno shvaćalo i učilo kako se realnost i mašta isprepliću te čine zajedničku igru jedinstvenom i neponovljivom u poticanju razvoja socijalnih kompetencija. Tako je djevojčica kroz planiranje i provođenje simboličke igre na najprirodniji način učila o suradnji i razmjeni sa svojim bratom. Razumijevanje i isprobavanje različitih uloga tijekom procesa igranja pokretalo je djetetovu energiju i prirodnu želju za komunikacijom. Kvalitetno osmišljena simbolička igra djevojčice predstavljala je snažnu povezanost realne radnje, neposredne praktične akcije u igri i razvijanja unutarnjih zamišljenih ideja i koncepata. Sama simbolička igra usmjerena je na akciju i proces, jer igrajući se, dijete reinterpretera doživljeno, stvara osobna iskustva i proširuje svoje osobne interese propitujući ili istražujući svijet oko sebe. Kroz igru djeca su osjećala da im igra nudi prostor slobode, ali i niz različitih mogućnosti u kojem uvijek vladaju neka njihova zamišljena pravila, određeni unutarnji red i slijed kojih se žele pridržavati. Na takav način i kroz takvu igru djevojčica i brat najviše su spoznali jedan o drugome, jer to je prirodan način upoznavanja različitih osoba i osobina. Tijekom igre djeca su razvijala svoje sposobnosti (intelektualne, socijalne, emocionalne, komunikacijske, kreativne) te postajali otvoreniji za nove aktivnosti u okviru zone sljedećega razvoja. To znači da je igra produktivan, posredan način za proučavanje cjelokupnog razvoja djeteta jer se u njoj očituje zona sljedećega razvoja. Istodobno igra je i zona aktualnoga razvoja jer u njoj dijete demonstrira svoje već postojeće kompetencije.⁴⁶ Samim time objašnjava se značenje simboličke igre, igre koje se javljaju pod različitim nazivima kao igra uloga, igra pretvaranja, dramska igra i slično. Simboličkom igrom dijete imitira društveni život i rad u okolini i identificira

⁴⁶ Usp.: isto Jurčević Lozančić, str. 147 – 148.

se s odraslima u njihovim svakodnevnim aktivnostima. Sama igra ima svoju radnju, sadržaj, uloge koji znaju svoje postupke i pravila, a igrom predmeti uvjetno označavaju realne predmete.⁴⁷ Kod djevojčice su se posebno isticale demonstrirane postojeće kompetencije, odnosno sjećanja na njenu biološku majku te sjećanja koja bi kroz igru opisivala pokretima i riječima. Udomitelji su od samoga početka znali i bili svjesni da će djevojčica i dalje biti privržena majci te dijete u aktivnostima nisu prekidali. Djevojčici se dala sloboda i prepustila joj se igra koliko god dugo je željela i nije ju se požurivalo da privede igru kraju, osim u slučajevima kada je to bilo nužno. Iako su se neke igre ponekad činile besmislene, djevojčici bi bile iznimno važne i održavale bi joj koncentraciju u potpunosti⁴⁸.

3.2.6. Povremeni susreti s biološkim roditeljima

Za vrijeme boravka djevojčice u udomiteljskoj obitelji, postavljeni su uvjeti, koji su definirani od strane stručnih suradnika Dječjeg doma za djecu – Zagreb, i nadležnog suda, koji definiraju trajanje i količinu susreta djevojčice s biološkim roditeljima. Zahtjevom udomitelja viđanja su predviđena u navedenoj ustanovi. Biološki roditelji tijekom prvih nekoliko tjedana, nakon što su djeca prebačena u udomiteljsku obitelj, pokazivali su veliki interes za djevojčicom te su viđanja bila češća s obzirom na to kako su viđanja tekla u daljnjem periodu. Djevojčica je poprilično teško prihvaćala svaki susret i njeno kasnije ponašanje, kada bi se vratila u kuću udomiteljske obitelji, bilo je potresno s brojnim prepirkama, ljutnjom i odbojnosti prema udomiteljima.

Ante Vukasović (2001.) naglašava kako su roditelji najbliži krvlju vezani rod te kako oni brinu o svome djetetu trajno, daruje mu svoju nježnost, druži se s njim, igra i raduje. Dijeleći zajednički život, zajedničke interese, zajedničke radosti i probleme.⁴⁹ Riječi Vukasovića su same po sebi obećavajuće i utješne te slične onima koje su biološki roditelji djevojčici govorili, same te riječi dodatno su ju zbunjivale i bile joj nejasne s obzirom na cjelokupnu situaciju i život koji je imala u udomiteljskoj obitelji. Djevojčica se osjećala bespomoćno, nesigurno i tjeskobno, tražila je odgovore i pojašnjenja, obrazloženje njene situacije i samo je htjela da se sve sretno i zadovoljno

⁴⁷ Dr. Marko Stevanović, ur. Zlatko Majetić, *Predškolska pedagogija druga knjiga*, Rijeka 2000., str. 238.

⁴⁸ Usp.: isto Stevanović, str. 231.

⁴⁹ Usp.: prof. dr. Ante Vukasović, ur. Vladimir Lončarević, *Pedagogija* sedmo izdanje, Hrvatski katolički zbor „Mi“, Zagreb, 2001., str. 200.

razriješi, a istovremeno je pokazivali svoje nezadovoljstvo i tugu koja joj nije bila objašnjiva od kuda potječe i kako nije okom vidljiva. Udomitelji su bili spremni prihvatiti njezine reakcije i ispravno postupiti, kao što Anka Jurčević Lozančić (2016.) navodi kako je roditeljstvo i odgajanje djece emocionalno iskustvo koje podrazumijeva pozitivne i negativne emocije.⁵⁰ Djevojčici su kroz duži vremenski period u trajanju od osamnaest mjeseci susreti puno pomogli da shvati nesposobnost njenih biološki roditelja, da se brinu o njoj i da ju odgajaju te se je emocionalno više povezala s udomiteljima, kao njenim roditeljima. Stevanović definira kako se osobnost djeteta izgrađuje na osnovi modela osobnosti oba roditelja⁵¹, tako je u ovom slučaju djevojčica postupno preuzimala karakterne osobine udomitelja.

3.2.7. Odnos prema vršnjacima u kolektivu

Djevojčica je na početku praćenja boravila samo u udomiteljskoj obitelji, odnosno nije pohađala druge ustanove, osim povremenih susreta održanih u Dječjem domu. Prema uputama pedagoga i socijalnih radnika, najprije je dijete bilo potrebno adaptirati na novu okolinu u kojoj se nalazilo, a zatim na nove ustanove kao što je Dječji vrtić, osnovna škola i slično. Bilo je predviđeno da se dijete upiše u dječji vrtić u trajanju od jedne pedagoške godine te da krene s polascima za vrijeme početka pedagoške godine te su tako udomitelji i postupili. Prvi postupci koji su bili potrebni da se provedu je sam razgovor o novoj okolini i ustanovi u kojoj će boraviti nekoliko sati dnevno za vrijeme radnog vremena udomitelja. Kasnije su zajedno odlazili u šetnje pored vrtića, vizualno pokušavajući predočiti gdje će djevojčica boraviti i riječima ukazivali na aktivnosti koje se provode u vrtiću te ih i aktivno doma provodili, likovne aktivnosti, tjelesne aktivnosti, stolno-manipulativne aktivnosti, društvene igre te grupne i individualne aktivnosti. Djevojčicu se privikavalo na vrtić na način kao i svako drugo dijete, pričanjem pozitivne slike o vrtiću, odgojiteljima i stručnim suradnicima.

Nakon pet mjeseci djevojčica je krenula u vrtić. Odgajatelji su bili upoznati sa specifičnom situacijom djevojčice i u skladu s tim određene termine koje su provodili s djecom su trebale prilagođavati djevojčici npr., obilježavanje određenih datuma koji ukazuju na obitelj, Majčin dan, Očev dan, Božić i slične prigodne situacije trebale su

⁵⁰ Usp.: Lozančić, str.103

⁵¹ Usp.: Stevanović, str. 133

biti objašnjene u obliku koji djevojčicu neće rastužiti i negativno utjecati na nju. Odgajateljice su za djevojčicu imale nekoliko komentara o njenoj socijalizaciji, koja je u početku bila zabrinjavajuća odnosno za očekivati je da se dijete u toj dobi ponaša prosocijalno te da je steklo navike dijeljenja s drugom djecom i pomaganje drugoj djeci, a djevojčica nije imala stečene te navike, već je njeno ponašanje sugeriralo na to da je dječji vrtić doživjela kao novi Dječji dom. Otvaranjem vrata starijim osobama koje bi ulazile u vrtić, pozdravima, zagrljajima i poljupcima dočekala bi svakog roditelja koji bi došao po svoje dijete, sličnim situacijama ukazivala je na njezino ne razumijevanje svrhe te ustanove. Postupnim radom s djevojčicom, udomitelja i odgajatelja, postajala je sve svjesnija svoje uloge u tom kolektivu. Počela je aktivno sudjelovati u aktivnostima i sudjelovati u komunikaciji s vršnjacima te pomagati drugima i dijeliti igračke. Nakon vrtića organizirana su druženja u kojima su sudjelovali udomitelji s djevojčicom i roditelji s ostalom djecom, druženja su ponekad bila prigodna, rođendani, no i bez povoda, na inzistiranje djece.

Djevojčica kao predškolsko dijete je vrlo emocionalno biće i osjećaji su joj nestabilni. Pojavljuju se i složeniji osjećaji, a emocionalni život postaje joj bogatiji i raznolikiji. Dijete je vrlo aktivno i ne može mirovati. Aktivnost je pod utjecajem emocionalnih stanja, izražava težnju za oponašanjem, impulzivna je, instinktivna i refleksivna. Postaje sve samostalija u kolektivu, obavlja određenu djelatnost s određenom svrhom i uz stanoviti voljni napor. Ponavlja neke aktivnosti pa se uz pedagoško usmjeravanje razvijaju prva umijeća i navike. Odgoj djevojčice u toj dobi bitna je komponenta i temeljni preduvjet njenog tjelesnog i psihičkog razvitka uz dovoljno pedagoških poticaja i povoljne uvjete za takav razvitak.⁵²

⁵² Usp.: Vukasović, str.225

4. ZAKLJUČAK

Tema predmetnog rada je suradnja udomiteljske obitelji i vrtića na socio-emocionalnom razvoju djeteta s teškoćom socijalne integracije. U radu su opisane metode rada koje su korištene u poboljšanju socijalizacije djeteta s teškoćom socijalne interakcije te izgradnji samosvijesti, samopouzdanja, hrabrosti, odvažnosti i empatije. Nakon prikupljenih i detaljno razrađenim informacija, dokumenata i istraživanja slučaja, kroz period od osmanaest mjeseci, uočljiva je razlika u ponašanju pojedinca. Cilj ovog rada je socijalizacija djevojčice u novu okolinu koju je dolazila. Prihvatanje novih pravila, novih rutina i običaja.

Kao rezultat dužeg rada svih suradnika, udomitelja i djeteta samoga, djevojčica se uspjela relativno brzo adaptirati i pokazivati osjećaje i emocije prema osobama koje su ju okruživale. Poticajima, motivacijom, trudom i usavršavanjima djevojčica uspješno komunicira s vršnjacima, surađuje u aktivnostima te uzbuđeno i nestrpljivo iščekuje prelazak iz dječijeg vrtića u osnovnu školu. Zakonske regulative su se tijekom povijesti izmjenile, tako da je i uočljiva promjena pod pojmom udomiteljstva. Istraživanje prikazuje uspješnu suradnju ustanova koje dijele isto mišljenje, a to je, najvažnija su djetetova prava, njegovi interesi i želje koje je potrebno ponekad usmjeriti i nadopunjavati. Iz toga se može zaključiti važnost ustanova u kojima djeca više satno borave. Provedeno istraživanje rezultiralo je uspješnoj suradnji udomiteljske obitelji i vrtića te pozitivnu socijalizaciju pojedinca.

Literatura

1. Dr. sc. Mijo Biličić, god. 19., (2005.), Rijeka, izvorni znanstveni rad, *Metoda slučaja u znanosti i nastavi*, pomorstvo, Metoda slučaja u socijalnom radu str. 218., str. 220 – 221.
2. Prof. dr. sc. Mira Čudina-Obradović, (1991.), *Nadarenost razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, drugo izdanje, ur. Alojz Kobola, Školska knjiga – Zagreb, Znakovi nadarenosti str. 93 - 94.
3. Dr. med. Stanley I. Greenspan, Jacqueline Salmon, (2003.), *Vještine igrališta, Razumijevanje emocionalnog života djeteta školske dobi*, Lekenik, Ostvarenje d.o.o. str. 41., str. 297.
4. Prof. dr. sc. Hrabar, Dubravka, (2005), *Pravo djeteta na obiteljski život*, UKD 347. 635(497.5):341.231.14-053.2, u: *Dijete i društvo*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 383 – 384.
5. Izv. prof. dr. sc. Anka Jurčević Lozančić, (2016.), *Socijalne kompetencije u ranom djetinjstvu*, gl. ur. Dubravka Težak, Zagreb, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str.59 – 60, str. 103., str. 147 – 148.
6. Dr. sc. Zdenko Kosinac, (2011.), *Morfološko-motorički i funkcionalni razvoj djece uzrasne dobi od 5. do 11. godine*, Split, ur. Robert Kučić, Savez školskih športskih društava grada Splita, Psihomotorički razvoj djeteta, str.91., Motorika, str. 100., str. 103.
7. Kvalitetno udomiteljstvo djece – udomitelji za djecu, izvor: <http://www.udomiteljizadjecu.hr/korisne-informacije/sto-znaci-bitu-udomitelj/>
8. Izv. prof. dr. sc. Družić Ljubotina O., doc. dr. sc. Kletečki Radović M., mr. sc. Jelača N. (2005.), *Socio- demografska obilježja i iskustva udomiteljskih obitelji*, u: *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 12 (1), Zagreb, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, str. 90.
9. Naši prioriteti za djecu, izvor: <http://www.unicef.hr/>
10. Obiteljski zakon NN103/15, čl.1.
11. Prof. dr. sc. Deborah M. Plummer, (2010.), *Dječje igre za razvoj socijalnih vještina*, Zagreb, Naklada Kosinj d.o.o., str.14., str. 16., str. 19.
12. Dipl. psihologinja Radočaj, T., (2005.): *Deinstitucionalizacija treba početi od najmlađih* *Dijete i društvo*, 7., 2.; Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži str. 355., str. 357., str. 359.
13. Prof. dr. sc. Sladović- Franz B., (2004), *Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji*, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 11 (2), Zagreb, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, str. 217.
14. Prof. dr. sc. Marko Stevanović, (2000.), *Predškolska pedagogija druga knjiga*, ur. Zlatko Majetić, Rijeka, Express digital tisak d.o.o., str. 13., str. 133., str. 228., str. 231 – 235., str. 238.
15. Dr. sc. Miroslav Šeparović (2014.), *Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi*, Europski sud za ljudska prava i Ustavni sud Republike Hrvatske, ur. Dubravka Foretić, Novi informater d.o.o., Zagreb, str. 7, str. 41 - 42, str. 169 – 171.
16. Upute, studij slučaja, izvor: http://psihologija.ffzg.unizg.hr/uploads/IE/Hg/IEHgbQuL3_0HAF5RN0SDew/Upute-za-pisanje-prikaza-slucaja.doc
17. Prof.dr.sc. Ante Vukasović, ur. Vladimir Lončarević, *Pedagogija* sedmo izdanje, Hrvatski katolički zbor „Mi“, Zagreb, 2001., str. 200, str. 225.

18. Zakon o socijalnoj skrbi NN157/13, 152/14, 95/15, 52/16,16/17., čl.21., čl.74., čl.74.2., čl.127., čl.183.1., čl.183.2.
19. Zakon o udomiteljstvu NN 90/11, 78/12.
20. Prof. psihologije Žic- Grgat, B., dipl. iur. Jelavić. M., (2005.) *Institucionalna skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi i perspektive razvoja skrbi o djeci izvan obitelji*, Dijete i društvo, 7., 2.; Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 297., str. 323.